

რა გზით ვიაროთ აფხაზეთისკენ?!

ჯემალ გახოკიძე, სტუ-ს პროფესორი

Summary

How which way to go to Abkhazia?!

The most important problem of Georgia is regulation of the conflict with Abkhazia and South Ossetia. We thought the new form of territorial arrangement, our attention was drawn to Chinese government's innovative approach towards Hong Kong and it became interesting as historical, political and legal precedent. The Hong Kong Special Administrative Region in the People's Republic of China is an absolutely new model of territorial arrangement, we think it was a manifestation of China's realpolitics and we hope, that the model will be very useful, if not completely at least partially, for the future of Georgia, for its territorial integrity.

* * * * *

თავისი დამლუპველი შედეგებით საქართველოსთვის საბედისწერო აღმოჩნდა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომი, რომლის შემდეგაც რეგიონში პოლიტიკური რეალობა შეიძლება ითქვას რადიკალურად შეიცვალა. იგი მთელი სიგრძე-სიგანით შეეხო პირველ რიგში საქართველოს ეროვნულ ინტერესებს, მათ შორის უპირველესად კონფლიქტების გადაწყვეტის პერსპექტივებს. ოკუპირებულია საქართველოს ტერიტორიის 20 %. მთლიანად დაეკარგეთ კონტროლი კოდორის ხეობასა და ახალგორის რაიონზე. სხვათაშორის, 1993 წლიდან მოყოლებული 2008 წლის აგვისტოს ომამდე აფხაზეთის და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის მხრიდან კოდორისა და ახალგორის დაბრუნების სერიოზული მცდელობა არ დაფიქსირებულა. საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ საქართველოს თავის საზღვრებში აღიარების მიუხედავად, რუსეთმა საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტური პრინციპების (ტერიტორიული მთლიანობის) უგულებელყოფით ცნო აფხაზეთი და ე.წ. სამხრეთ ოსეთი, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოები. ომის შემდეგ საქართველოსთან მიმართებაში აფხაზეთი და ე.წ. სამხრეთ ოსეთი უნდა განვიხილოთ, როგორც ტიპური განდგომილი რეგიონები.

2008 წლიდან დღემდე კონფლიქტების გადაწყვეტის საკითხი გაიყინა, ჩიხში შევიდა და, რაც ყველაზე შემაშფოთებელია, რაიმე პერსპექტივას ვერ ვხედავთ. ასეთ ვითარებაში საჭიროა ახალი გზების ძიება, რომელიც რეალპოლიტიკას დაემყარება. ახალ პოლიტიკურ რეალობას სულ სხვა ახალი სტრატეგია სჭირდება კონფლიქტების ჩიხიდან გამოსაყვანად, როგორც საერთაშორისო თანამეგობრობის, ისე საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან.

90-იანი წლების კონფლიქტის შემდეგ ოცი წელი გავიდა. მიუხედავად საერთაშორისო თანამეგობრობისა და საქართველოს მეგობარი ქვეყნების ძალისხმევისა მდგომარეობა უკეთესობისაკენ არ შეცვლილა, პირი-

ქით — კი. ე.წ. ბოდენის გეგმა თბილისსა და სოხუმს შორის „საიდუმლოდ მოგზაურობის“ დროს უკვალოდ დაიკარგა. ყველანაირი მცდელობა მისი გაცოცხლებისა მარცხით დამთავრდა. კონფლიქტების დარეგულირების საკითხის შენევის მოლაპარაკებებისა და ამ ფორმატის იმედად დატოვებაც, რბილად, რომ ვთქვათ თავის მოტყუებაა და მეტი არაფერი. სხვა პერსპექტივებიც არ ჩანს.

რაც შეეხება ტერიტორიული მოწყობის საკითხს, აქაც სირთულის წინაშე დგას საქართველო. არსებობს მხოლოდ 2 ძირითადი ფორმა ტერიტორიული მოწყობისა — უნიტარული და ფედერაციული. მაგრამ საკითხავია პასუხობს თუ არა სამართლისა და პოლიტიკის მეცნიერებებში აღიარებული სახელმწიფო მოწყობის ეს ორი ტიპი თანამედროვე გამოწვევებს, შესაძლებელია თუ არა ამ ორი ტიპიდან ერთ-ერთის შეთავაზება იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებსაც გააჩნიათ განდგომილი რეგიონები, თუნდაც, საქართველოს მაგალითზე. ჩვენი პასუხი ცალსახაა — არა. არგუმენტად გვინდა მოვიყვანოთ შემდეგი: საქართველოს პრეზიდენტმა მიხეილ სააკაშვილმა 2008 წლის 10 აგვისტოს განაცხადა შემდეგი: „მე ვადასტურებ სამი წლის წინ ჩემს მიერ წამოყენებულ, წლების განმავლობაში გავრცობილ გეგმას სამხრეთ ოსეთისათვის პრაქტიკულად შეუზღუდავი ავტონომიის და თვითმართველობის შესახებ, ყველა ეთნიკური ოსის უფლების განსაკუთრებული დაცვის თაობაზე. საერთაშორისო გარანტიების ქვეშ მყოფ ავტონომიას, ევროკავშირის სტანდარტებით შექმნილ ავტონომიურ ერთეულს და მე, ასევე, ვთავაზობდი და ვთავაზობ რუსეთის ფედერაციას იყოს სამხრეთ ოსეთის ავტონომიის გარანტი საქართველოს ტერიტორიაზე“ (სტილი დაცულია).

ავტონომიასთან დაკავშირებით საქართველოს ნაციონალური ხელისუფლების მხრიდან განდგომილი რეგიონებისადმი გაჩნდა ახალი მიდგომები: პირველი — შეუზღუდავი ავტონომია; მეორე — საერთაშორისო გარანტიების ქვეშ მყოფი ავტონომია და მესამე — რუსეთის ფედერაცია, როგორც ავტონომიის გარანტი საქართველოს ტერიტორიაზე.

რა დინამიკაა ამ თვალსაზრისით მსოფლიოში და რა მიდგომები ფიქსირდება განდგომილი რეგიონების სამომავლო სტატუსთან დაკავშირებით. მაგალითად, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ცნობილმა ლიდერმა დენ-სიაოპინმა განაცხადა, რომ თანამედროვე პირობებში შესაძლებელია ერთ სახელმწიფოში ორი სისტემის არსებობა (რა თქმა უნდა, იგი გულისხმობდა ჩინეთის სახელმწიფოსა და მისი განდგომილი რეგიონის ჰონკონგის სამომავლო თანაარსებობის შესაძლებლობას).

აქვე აღსანიშნავია, რომ 10 წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც გაერომ, აფხაზური კონფლიქტის გადასაჭრელად, შეიმუშავა დოკუმენტი სახელწოდებით „სოხუმსა და თბილისს შორის უფლებამოსილებების გადანაწილების შესახებ“. თავისი არსით, ეს

იყო გაეროს მცდელობა, რათა, კონფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტისთვის საჭირო პირობებზე სასაუბროდ, აფხაზური და ქართული მხარეები მოლაპარაკებების მაგიდასთან დაესვა. დოკუმენტში ნინასნარ არის განსაზღვრული, რა ჩარჩოებში უნდა მოხდეს დიალოგი. კერძოდ, მის მეორე მუხლში ვკითხულობთ: „აფხაზეთი არის საქართველოს სახელმწიფოს ფარგლებში კანონით განსაზღვრული სუვერენული ერთეული“.

მაშინ გაეროს უშიშროების საბჭოს უკლებლივ ყველა წევრი თანხმდებოდა ერთ რამეში, რომ სხვადასხვა გარემოებების გავლენით შეიქმნა ისეთი უნიკალური სიტუაცია, როცა პრაქტიკულად შესაძლებელი გახდა კონფლიქტის მოგვარება მისი უმთავრესი პრობლემის - საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის - გადაჭრის საფუძველზე [1].

როგორც ვხედავთ, როგორც სააკაშვილის, ისე დენ-სიაოპინის მიერ შემოთავაზებული სახელმწიფოებრივი მოწყობა დიდი ხნის წინ აღიარებულ არც ფედერაციულ და არც უნიტარულ სახელმწიფო მოწყობის მოდელში არ ჯდება. მით უფრო არ ჯდება დიტერ ბოდენის შემოთავაზება საქართველოს სახელმწიფო ფარგლებში აფხაზეთის, როგორც სუვერენული ერთეულის არსებობა.

აქვე, ჩნდება კითხვა — შეესაბამება თუ არა ზემოთქმული ავტონომიასთან დაკავშირებული ახალი სახელმწიფო წარმონაქმნის მოდელები ქართულ სინამდვილეს?

საჭიროა სახელმწიფოდმცოდნეებმა, პოლიტიკოსებმა და არა მარტო მათ საერთაშორისო თანამეგობრობას შესთავაზონ ახალი ტიპის სახელმწიფო მოწყობის განსაკუთრებული ფორმა, რომელიც უნდა იყოს თავისი შინაარსით ტიპური, ტრადიციული, როგორც ფედერაციული, ისე უნიტარული სახელმწიფოებისაგან განსხვავებული. რაც მთავარა, უნდა შეიქმნას სახელმწიფოს ისეთი ტიპი, რომელიც მოხსნის მკვეთრ გამიჯვნას ცენტრსა და სახელმწიფოში შემავალ სახელმწიფო წარმონაქმნებს შორის, კერძოდ: ერთის მხრივ მაქსიმალურად ხელმისაწვდომს გახდის რეგიონებისათვის ცენტრალურ ხელისუფლებაში კონსტიტუციურად გარანტირებულ მონაწილეობას და მეორე მხრივ არ გამოიწვევს ცენტრისათვის საშიშროებას, რაც გამოიხატება რეგიონის მუდმივ მისწრაფებაში განდგომისაკენ რაც თანდათან, როგორც წესი, გადაიზრდება სეპარატიზმში. ჩვენი აზრით, უნდა შეიქმნას სახელმწიფო მოწყობის ახალი მოდელი, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იქნება, როგორც უნიტარული, ისე ფედერაციული სახელმწიფოს ნიშან-თვისებები, კერძოდ: სპეციალურ ავტონომიურ რეგიონს უნდა ენიჭებოდეს სახელმწიფო წარმონაქმნისათვის დამახასიათებელი თვისებები გარდა სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტისა, დედა-სახელმწიფოს შემადგენლობაში მუდმივად მისი არსებობა კონსტიტუციით უნდა იყოს უზრუნველყოფილი, კონსტიტუციებში უნდა არსებობდეს საკანონმდებლო ჰარმონია, რაც განაპირობებს ცენტრისა და რეგიონების სახელისუ-

ფლებო სტრუქტურების უკონფლიქტო საქმიანობას, რაც დაფუძნებული არ იქნება არც პოლიტიკურ და არც სამართლებრივ დისკრიმინაციაზე. ასევე, დედა-სახელმწიფოსა და რეგიონს შორის ურთიერთვალდებულებების შესრულების გარანტი, ვფიქრობთ, შეიძლება იყოს საერთაშორისო თანამეგობრობა, საერთაშორისო ორგანიზაცია, მაგალითად როგორც არის გაერო. ასევე შესაძლებელია გაეროსთან შეიქმნას სახელმწიფოთა ჯგუფი, რომელიც აიღებს ვალდებულებას იყოს მყარი გარანტორი დედა-სახელმწიფოსა და რეგიონს შორის სტაბილური და მშვიდობიანი თანაცხოვრებისა. არ გამოვრიცხავთ ასეთი როლი შეასრულოს ცალკე სახელმწიფომ. რაც შეეხება სახელმწიფოთა ჯგუფს საქართველოსთან მიმართებაში, ამის პრეცედენტი უკვე გვაქვს მეგობარი ქვეყნების სახით: აშშ, გერმანია, საფრანგეთი, რუსეთი და დიდი ბრიტანეთი.

ჩვენ ზემოთ ვახსენეთ ჩინეთის ლიდერის დენ-სიაოპინის დამოკიდებულება ჰონკონგთან. ჰონკონგი არა მხოლოდ ამიტომ არის ჩვენთვის საინტერესო, არამედ იმიტაც, რომ მისი ჩინეთის სახელმწიფოში დაბრუნება მართლაც უნიკალური მოვლენაა. ამიტომ მნიშვნელოვნად გვეჩვენება კონფლიქტის ჰონკონგი-სეული გადაწყვეტის როგორც ისტორიული, ისე პოლიტიკურ-სამართლებრივი ასპექტების ანალიზი და შესაძლებელი პარალელების გავლება, მსგავსებისა და განსხვავებების ძიება საქართველოსა და მის განდგომილ რეგიონებთან მიმართებაში. ვფიქრობთ საჭიროა შესაბამისი წინადადებების შემუშავება არამარტო მისი თეორიულ დონეზე განსჯისათვის, არამედ პრაგმატული, კონფლიქტის მხარეებისათვის მისაღები და რეალური გადაწყვეტილებების მისაღებად.

როგორც ცნობილია, ჰონკონგი უძველესი დროიდან ჩინეთის ტერიტორიის ნაწილი იყო. ოპიუმის ომის (1840 წელი) შემდგომ ჰონკონგი ოკუპირებულ იქნა დიდი ბრიტანეთის მიერ. 1984 წლის 19 დეკემბერს ჩინეთისა და დიდი ბრიტანეთის მთავრობების მიერ ხელმოწერილ იქნა ერთობლივი დეკლარაცია ჰონკონგის შესახებ და დადასტურდა, რომ 1997 წლის 1 ივლისიდან ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ხელისუფლება აღადგენდა სუვერენიტეტს ჰონკონგზე. ამგვარად, ჩინელი ხალხის დიდი ხნის მისწრაფება განდგომილი რეგიონის დაბრუნების თაობაზე რეალობად იქცა. ეროვნული ერთიანობისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის, ჰონკონგისთვის კეთილდღეობისა და სტაბილურობის შენარჩუნების პირობით, ასევე, მისი ისტორიისა და რეალობის გათვალისწინებით მიღებულ იქნა ერთობლივი გადაწყვეტილება ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსების შესახებ, თანახმად ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კონსტიტუციის 31 მუხლისა, პრინციპით „ერთი სახელმწიფო, ორი სისტემა“. ფრიად საყურადღებოა, რომ 1984 წლიდან 1997 წლის 1 ივლისამდე, თითქმის 13 წლის განმავლობაში, შუამავლის ფუნქციით მოქმედებდა ერთობლივ მოკავშირეთა ჯგუფი, რომელმაც დაკისრებულ მისიას ბრწყინვალედ გაართვა თავი, რაზეც დამდგარი შედეგი მეტყველებს. ამასთან, არანაკლებ საინტერესო აღმოჩნდა დიდი ბრიტანეთის განსაკუთრებული პოზ-

იტყვი, როგორც ფაქტობრივად შუამავლისა, აღნიშნული პრობლემის მოგვარებასთან დაკავშირებით. სხვათაშორის სამწუხარო ფაქტია, რომ არცერთი დოკუმენტი, არც ჰონკონგის კონსტიტუცია და არც დიდი ბრიტანეთის, ჩრდილოეთ ირლანდიისა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის სამთავრობათაშორისო ერთობლივი დეკლარაცია ჰონკონგის საკითხზე დღემდე ქართულად არ თარგმნილა).

თავისუფლად შეიძლება განვაცხადოთ, რომ ეს მოდელი დღეს მსოფლიოში აღიარებულ ფედერაციულ და უნიტარულ სახელმწიფოთა მოდელში არ ჯდება და ამ თვალსაზრისითაც ახალ რეალობასთან გვაქვს საქმე.

ფაქტობრივად, ჰონკონგის დედاسახელმწიფოში დაბრუნება მოხდა მშვიდობიანად და თითქმის უპრობლემოდ. ამ თვალსაზრისით იგი შეიძლება ჩაითვალოს განსაკუთრებულ პოლიტიკურ მოვლენად კონფლიქტის მშვიდობიანად მოგვარების თვალსაზრისით. თუმცა, შეუთავსებლობის და დაპირისპირების წინაპირობები საკმაოდ ბევრი იყო. საკმარისია აღინიშნოს, აბსოლუტურად განსხვავებული, უფრო სწორად დაპირისპირებული ორი სისტემის არსებობა: ერთის მხრივ ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის სოციალიზმი და მეორეს მხრივ ჰონკონგის კაპიტალიზმი. ეს წინააღმდეგობა გადაილახა ძირითადად ჩინეთის ხელისუფლების მხრიდან გამოჩენილი პრაგმატული და რეალპოლიტიკაზე დაყრდნობილი პოლიტიკური ნებით. ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის კონსტიტუციის მე-5 მუხლში ჩანერილია: „სოციალისტური სისტემა და პოლიტიკა არ იქნება დამკვიდრებული ჰონკონგში და კაპიტალისტური სისტემა და ცხოვრების სტილი უცვლელი დარჩება 50 წლის განმავლობაში“[2].

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის პრემიერ-მინისტრმა დენ სიაოპინმა გააკეთა განცხადება იმის შესახებ, რომ იმდენად მნიშვნელოვანია ჩინეთისათვის განდგომილი რეგიონის (ჰონკონგის) დედასახელმწიფოში დაბრუნება, რომ დასაშვებად მიიჩნია ერთ სახელმწიფოში ორი სისტემის არსებობა. აქედან ნათლად ჩანს, რომ ჩინეთისათვის ტერიტორიების დაბრუნება და ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა მუდმივ და უპირველეს ეროვნულ ინტერესს წარმოადგენდა ყოველთვის და შედეგმაც არ დააყოვნა.

უპირველესად თვალშისაცემია ის ფაქტი, რომ ჰონკონგს ეწოდა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი. აქ საქმე მარტო დასახელებაში არ არის. სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს ჰონკონგის კონსტიტუციით (ძირითადი კანონით) სწორედ სპეციალური უფლებამოსილება მიენიჭა. ჩინეთის სხვა ადმინისტრაციული რეგიონებისაგან განსხვავებით ჰონკონგში ძალიან მაღალია დამოუკიდებლობისა და მართვის ხარისხი პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამართლებრივ სფეროებში, კომპეტენციითა და უფლებათა გამიჯვნაში ცენტრსა და რეგიონს შორის. ძალიან საინტერესო ჩანს ჰონკონგის კონსტიტუციის პირველი მუხლი: „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი არის განუყოფელი ნაწილი ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკისა“[2]. კონსტიტუციის

მე-13 და მე-14 მუხლებში აღნიშნულია, რომ ცენტრალური სახალხო მთავრობა იქნება პასუხისმგებელი ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის საგარეო საქმეებსა და თავდაცვაზე. ერთი სიტყვით, ჰონკონგმა ცენტრალურ ხელისუფლებას დაუთმო მხოლოდ საგარეო და თავდაცვითი ფუნქციები. სამაგიეროდ, იმავე კონსტიტუციის მე-19 მუხლით, ჰონკონგის სასამართლო ხელისუფლება დამოუკიდებელია, მისი გადაწყვეტილება საბოლოოა და არ საჩივრდება ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის სასამართლოებში. ასევე, ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს შეუწარმოდა თავისუფალი პორტისა და ცალკე საბაჟო ტერიტორიის სტატუსი. უფრო მეტიც, მიუხედავად იმისა, რომ საგარეო პოლიტიკას წარმართავს ჩინეთის ცენტრალური ხელისუფლება, ჰონკონგში შესასვლელად უხცოვლ მოქალაქეს სჭრიდება ცალკე ვიზა სპეციალურად გაცემული ამ მიზნისათვის.

როგორც ვხედავთ, მთელი ამ ხნის განმავლობაში არცერთ მხარეს არ ჰქონდა მცდელობა ცალმხრივად გადაეწყვიტათ პრობლემა და მხოლოდ ორივე მხარისათვის მისაღებ და ამასთანავე რეალურ გადაწყვეტილებებს იღებდნენ, რასაც მოწმობს ერთობლივ მოკავშირეთა ჯგუფის შექმნა, რომელიც 1984 წლიდან 1997 წლის 1 ივლისამდე, თითქმის 13 წლის განმავლობაში, შუამავლის ფუნქციით მოქმედებდა ინგლისელების მონაწილეობით, და რომელმაც დაკისრებულ მისიას ბრწყინვალედ გაართვა თავი, რაზეც დამდგარი შედეგი მეტყველებს.

ჩვენ შევხვდეთ ძალიან მცირე ნაწილს იმ პოლიტიკური და სამართლებრივი ასპექტებისას, რომელმაც განაპირობა ჩინეთისა და ჰონკონგის ინტერესთა თანხვედრა. ერთი სტატია მეტის საშუალებას არ იძლევა. თუმცა, ზემოთ აღნიშნული გვაძლევს იმის შესაძლებლობას ბევრი რამ გამოვიყენოთ ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად, ბევრი რამ ჩვენს სინამდვილეში გასათვალისწინებელია, ბევრი კრიტიკულად შესაფასებელი, ზოგი ყურადსაღებო და ზოგიც მიუღებელია. სამომავლოდ ვგეგმავთ აღნიშნული საკითხის ძირეულ შესწავლას, რადგან ჰონკონგის პრობლემის ასეთი ნოვატორული გადაწყვეტა ძალზედ საინტერესო და ყურადსაღებია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. http://resonancedaily.com/index.php?id_rub=11&id_artc=8067.
2. THE BASIC LAW OF THE HONG KONG SPECIAL ADMINISTRATIVE REGION OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA.
3. Sino-British Joint Declaration (Joint Declaration of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the People's Republic of China on the Question of Hong Kong).